

ΣΤΑΥΡΟΣ ΘΕΟΦΑΝΙΔΗΣ

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΗΣ ΠΑΝΤΕΙΟΥ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

**ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΚΑΙ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ
ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ**

ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΚΑΙ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ*

«Τότε γάρ οϊόμεθα γινώσκειν ἕκαστον, ὅταν τὰ αἷτια γνω-
ρίσωμεν τὰ πρῶτα καὶ τὰς ἀρχὰς τὰς πρῶτας καὶ μέχρι
τῶν στοιχείων».

Ἄριστοτέλης, *Φυσικά* 1, 184a.

1. Σημασία καὶ ρόλος τοῦ προγράμματος σπουδῶν.

Τὸ οὐσιαστικότερο στοιχεῖο τῆς παιδείας καὶ τῆς διδασκαλίας σ' ἓνα πανε-
πιστημιακὸ ἴδρυμα εἶναι τὸ πρόγραμμα σπουδῶν, πὺ προσφέρεται στοὺς
νέους ἀνθρώπους. Τὸ πρόγραμμα σπουδῶν ἢ ὅλης ἀποτελεῖ τὴ βασικότερη ἐ-
πιλογή ἑνὸς πανεπιστημιακοῦ ἰδρύματος ἢ μιᾶς σχολῆς, **γιατὶ περιέχει τὴν «ὕ-
λη», μετὴν ὁποία συντελεῖται ἡ παιδαγωγικὴ-ἐπιστημονικὴ λειτουργία, δηλα-
δὴ ἡ διάπλαση καὶ ἡ κατάρτιση τῶν σπουδαστῶν.** Τὸ πρόγραμμα σπουδῶν εἶ-
ναι ἡ οὐσία τῆς παιδείας. Γι' αὐτὸ ὅλες οἱ ἄλλες ἐκδηλώσεις, πὺ γίνονται μέ-
σα στὸν πανεπιστημιακὸ χῶρο, ἔχουν σκοπὸ νὰ ἐξυπηρετήσουν τὸ πρόγραμ-
μα σπουδῶν καὶ τῆς διδακτέας ὅλης.

Τὸ πρόγραμμα σπουδῶν εἶναι: α) **ἐπίσημο**, δηλαδή, αὐτὸ πὺ ἐγκρίνουν
(«στὰ χαρτιά») οἱ πανεπιστημιακὲς ἀρχὲς καὶ β) **ἀνεπίσημο**, δηλαδή αὐτὸ πὺ
ἐφαρμόζει ὁποῖος διδάσκει, ἀνάλογα μετὴ τῆς παιδαγωγικῆς, ἐπιστημονικῆς, ἰδεο-
λογικῆς καὶ ἄλλης προτιμήσεως του. Στὴν πράξη, βέβαια, αὐτὸ πὺ διδάσκεται
στοὺς σπουδαστῆς μέσα στὴν αἴθουσα διδασκαλίας ἐξαρτᾶται ὄχι μόνο ἀπὸ

* Θέλω νὰ εὐχαριστήσω ὅλους τοὺς συνάδελφους Καθηγητῆς καὶ Ὑφηγητῆς τῆς Παντείου
Σχολῆς, πὺ μετὴ τῆς συζητήσεως τοὺς στὴ Γενικὴ Συνέλευση ἔδωσαν πολλὰς ἀπὸ τῆς ἰδέες γιὰ
τὴν ἐργασία αὐτή. Ἰδιαιτέρα θέλω νὰ εὐχαριστήσω τὸν Καθηγητὴ κ. Δ. Καράγιωργα, μετὴν ὁ-
ποῖον εἶχαμε πολλὰς συζητήσεως πάνω στὸ θέμα τῆς ἐργασίας. Ἐπίσης, θέλω νὰ εὐχαριστήσω
θερμὰ καὶ τοὺς φοιτητῆς, πὺ ἐργάστηκαν γιὰ τὴν ἀναμόρφωση τοῦ προγράμματος σπουδῶν
τῆς Σχολῆς καὶ τὸν ἐκσυγχρονισμό τῆς. Εὐχαριστίες ὀφείλω καὶ στοὺς συνεργάτες τῆς ἔδρας
τῆς Ἐφαρμοσμένης Οἰκονομικῆς κ. Γ. Καλαμούτσο, κα. Ὁλ. Καμινάρη καὶ κα. Π. Κωνσταντι-
νίδη.

Ἰδιαιτερες εὐχαριστίες ὀφείλω καὶ στὸν Καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων κ. Μ. Με-
ρακλή, πὺ εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ δεῖ τὸ κείμενο ἀπὸ πολλὰς πλευρῆς.

τήν προσωπικότητα τοῦ πανεπιστημιακοῦ δασκάλου, ἀλλά καί ἀπό τοὺς σπουδαστές του, πού μέ τίς «ἀντιδράσεις» τους (ἐρωτήσεις κ.λπ.) διαμορφώνουν τελικά τήν πραγματική διδασκαλία. Εἶναι ὁμως γεγονός ὅτι τὸ ἐπίσημο πρόγραμμα σπουδῶν προσδιορίζει σέ σημαντικότερο βαθμὸ τὰ πλαίσια τοῦ πραγματικοῦ προγράμματος σπουδῶν.

Τὸ πρόγραμμα σπουδῶν ἔχει ἰδιαίτερη σημασία, γιατί μ' αὐτὸ δημιουργοῦνται τὰ ἐπιστημονικά-ἐπαγγελματικά στελέχη, πού χρειάζεται ἡ κοινωνία, γιὰ νὰ λύσει τὰ πολλὰ προβλήματα της: οἰκονομικά, κοινωνικά, πολιτικά, τεχνικά κ.λπ. Ἄλλὰ τὸ πρόγραμμα παιδείας ἔχει ἰδιαίτερη σημασία καί γιὰ ἕναν ἄλλο σοβαρότατο λόγο: μ' αὐτὸ διαπλάθονται τὰ ἄτομα, πού θὰ διαμορφώσουν τὸ μέλλον τῆς κοινωνίας.

Τὸ σωστὸ πρόγραμμα σπουδῶν δὲν εἶναι μόνο **δείκτης** τῶν ἀναγκῶν μιᾶς κοινωνίας. Πρέπει νὰ εἶναι καὶ **πομπὸς** νέων μηνυμάτων καὶ φορέας μεταδόσεως καὶ καλλιέργειας τῶν πραγματικῶν ἀξιών στοὺς νέους ἀνθρώπους. Ἄν τὸ πρόγραμμα σπουδῶν παίξει μόνο τὸν παθητικὸ ρόλο τῆς ἀπλῆς ἀναπαραγωγῆς ἐπαγγελματικῶν στελεχῶν καὶ ἀδιαφορεῖ γιὰ τὴν εὐρύτερη κοινωνική, πολιτιστική καὶ ἰδεολογική καλλιέργεια τῶν νέων ἀνθρώπων, εἶναι μόνο ἕνα τεχνοκρατικὸ ὄργανο. Τὸ ὀλοκληρωμένο πρόγραμμα σπουδῶν πρέπει νὰ παίξει ἕναν εὐρύτερο ρόλο: νὰ διαπαιδαγωγεῖ τοὺς νέους καὶ τίς νέες στὶς ἀξίες τοῦ οὐμανισμοῦ. Αὐτὴ εἶναι ἡ **ἰδεολογία** τοῦ προγράμματος σπουδῶν. Ἐτσι, ἐκτός ἀπὸ τὴν ἐπιστημονική-ἐπαγγελματική πλευρά, ἕνα σωστὸ πρόγραμμα σπουδῶν πρέπει νὰ ἔχει καὶ μίαν εὐρύτερη ἰδεολογική διάσταση.

Τὸ **εἶδος**, τὸ **περιεχόμενο**, ἡ **δομὴ** καὶ ἡ **ποιότητα** τοῦ προγράμματος σπουδῶν προσδιορίζουν τὸν ἰδιαίτερο χαρακτήρα, τὴ φύση καὶ τὴν ἀνταγωνιστική θέση ἑνὸς ἐκπαιδευτικοῦ ἰδρύματος μέσα στὸν εὐρύτερο παιδαγωγικό-ἐπιστημονικὸ χῶρο. Ἐνα πανεπιστήμιο ἀποκτᾶ τὴ φήμη, τὸ γόητρο καὶ τὴν ἀκτινοβολία του ἀπὸ τὸ περιεχόμενο καὶ τὴν ποιότητα τῶν γνώσεων πού προσφέρει. Βέβαια γιὰ τὸ γόητρο καὶ τὴ φήμη ἑνὸς ἐκπαιδευτικοῦ ἰδρύματος σπουδαῖο ρόλο παίξει κυρίως ἡ ποιότητα τοῦ διδακτικοῦ του προσωπικοῦ. Ὁ παράγοντας αὐτὸς ἀσκεῖ θεμελιώδη ἐπιρροή στὴν ἐπίδοση ἑνὸς ἐκπαιδευτικοῦ ἰδρύματος. Ἡ ἐπίδραση ὁμως αὐτὴ ἐκδηλώνεται στὴν πράξη μὲ τὸ πρόγραμμα σπουδῶν καὶ ἐργασίας, πού προσφέρει τὸ ἐκπαιδευτικὸ ἴδρυμα. Ἡ παρουσία διδακτικοῦ προσωπικοῦ ὕψλης στάθμης, ὅταν μάλιστα πρόκειται γιὰ ὀρισμένες μεγάλες προσωπικότητες, ἂν δὲν γίνεται μὲ βάση ἕνα ὀρισμένο πρόγραμμα σπουδῶν, μπορεῖ νὰ κάνει κακὸ σ' ἕνα ἐκπαιδευτικὸ ἴδρυμα. Εἶναι ἄλλωστε γνωστὸ πὼς ἡ συστηματικὴ μετάδοση τῆς γνώσης καὶ ἡ ἀναζητήση τῆς ἀλήθειας μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα δὲν ἔχουν καμιά σχέση μὲ «χαρισματικές προσωπικότητες». Ὅ,τι ἔχει σημασία μέσα σ' ἕνα ἐκπαιδευτικὸ ἴδρυμα εἶναι ἡ **ἐργασία**, πού γίνεται σ' αὐτὸ (ἐκπαιδευτική, ἐρευνητική καὶ εὐρύτερα παιδαγωγική). Ἡ ὕπαρξη προσωπικοτήτων μέσα σ' ἕνα ἀκαδημαϊκὸ ἴδρυμα αὐτὴ καθεαυτὴ δὲν ἀποτελεῖ ἐπαρκῆ ὄρο, πού ἐγγυᾶται διδασκαλία ὕψηλοῦ

επιπέδου. Είναι ένδεχόμενο πολλές από τις προσωπικότητες αυτές να μην ασχολούνται καθόλου με την διδασκαλία των σπουδαστών. Αυτό που έχει σημασία στην παρουσία ενός εκπαιδευτικού ιδρύματος είναι η ποιότητα του προγράμματος σπουδών του, δηλ. η αποτελεσματική μετάδοση γνώσεων, μεθόδων και ιδεών στους νέους άνθρωπου. Συνήθως όμως εκπαιδευτικά ιδρύματα, που διαθέτουν δασκάλους ύψηλου επιπέδου, εφαρμόζουν και άρτια προγράμματα σπουδών.

2. Το πρόγραμμα σπουδών: συνάρτηση των γενικών και ειδικών επιδιώξεων ενός εκπαιδευτικού ιδρύματος.

α. Οι γενικές επιδιώξεις της παιδείας και το πρόγραμμα σπουδών.

Το πρόγραμμα σπουδών είναι συνάρτηση των γενικών επιδιώξεων της παιδείας. Υποτίθεται ότι το πρόγραμμα σπουδών εξυπηρετεί τις ανάγκες μιάς κοινωνίας στις ευρύτερες διαστάσεις τους.

Το πρόγραμμα σπουδών μιάς Σχολής ή ενός Τμήματος καθορίζεται με μιάν όρισμένη διαδικασία (βλ. διάγραμμα 1). Προτού να έκπονήσουμε το πρόγραμμα σπουδών, πρέπει να καθορίσουμε τις γενικές επιδιώξεις της παιδείας και με βάση αυτές, τις ειδικές επιδιώξεις κάθε εκπαιδευτικού ιδρύματος ή εκπαιδευτικής μονάδας. Κάθε πρόγραμμα σπουδών εξυπηρετεί όρισμένες επιδιώξεις. Αν δέν συμφωνήσουμε από πριν στις επιδιώξεις, που θέλουμε να επιτύχουμε, δέν είναι δυνατό να συμφωνήσουμε και στο πρόγραμμα σπουδών και ύλης.

Οι γενικές επιδιώξεις ενός Άνωτάτου Έκπαιδευτικού Ίδρύματος είναι οι εξής:

1. Η προσφορά άνωτατης γενικής παιδείας σε όσους επιθυμούν να άποκτήσουν ένα άνωτερο επίπεδο παιδείας χωρίς να ενδιαφέρονται για την εξάσκηση συγκεκριμένου επαγγέλματος. Έτσι π.χ. ένας νέος γιατρός, που θέλει να άποκτήσει κατάρτιση και στις πολιτικές επιστήμες, εγγράφεται στο Α΄ Έτος σπουδών μιάς Σχολής Πολιτικών Έπιστημών. (Αν υποθέσουμε ότι σκοπεύει κάποτε να άσχοληθεί ενεργά στην πολιτική, γιατί νομίζει ότι πολλά από τα προβλήματα του κλάδου του δέν μπορούν να λυθούν χωρίς σοβαρές και μελετημένες πολιτικές άποφάσεις, τις οποίες μπορούν να πάρουν μόνο άνθρωποι με σοβαρή κατάρτιση στην πολιτική επιστήμη). Η προσφορά άνωτατης γενικής παιδείας έχει ως τελικό σκοπό τη διάπλαση του χαρακτήρα και την καλλιέργεια της προσωπικότητας των ανθρώπων, ώστε να γίνουν άτομα με άναπτυγμένη κοινωνική εθύνη και να άποκτήσουν συνείδηση του χρέους και του ρόλου τους μέσα στην κοινωνία.

2. Να προσφέρει εξειδικευμένη έπιστημονική επαγγελματική μόρφωση, δηλαδή να δημιουργήσει τα έπιστημονικά καταρτισμένα επαγγελματικά στελέχη

πού **χρειάζεται η κοινωνία**. Όπως είναι γνωστό, η επιδίωξη αυτή είναι η κυριώτερη αποστολή των Α.Ε.Ι. κατά γενική παραδοχή. Σήμερα σχεδόν όλοι, όσοι επιζητούν ανώτατη παιδεία, έχουν ως επιδίωξη τους την απόκτηση ενός πτυχίου, πού θα τους επιτρέψει να ασκήσουν ένα προσοδοφόρο επάγγελμα.

3. Τέλος, ένα σύγχρονο Α.Ε.Ι. έχει και ως βασική επιδίωξη **την προαγωγή της γνώσεως με την επιστημονική έρευνα**. Έτσι, ανάλογα με το χώρο του γνωστικού αντικειμένου πού καλλιεργεί ένα Α.Ε.Ι., έχει ως αποστολή και την προαγωγή της γνώσεως στον εξειδικευμένο τομέα, στον όποιον ασχολείται. Η προώθηση της επιστήμης γίνεται από έρευνητές, πού δημιουργούνται και αναπτύσσονται μέσα στα Α.Ε.Ι., εφόσον αυτά έχουν μεταπτυχιακές σπουδές, εξειδικευμένα έρευνητικά προγράμματα και τον κατάλληλο εξοπλισμό. Η προαγωγή της επιστήμης είναι **η πιο προχωρημένη επιδίωξη** ενός Α.Ε.Ι., όταν αυτό έχει αναπτυγμένη συνείδηση του ρόλου του μέσα στον επιστημονικό κόσμο και στην κοινωνία.

Το **τρίπτυχο** προσφορά γενικής παιδείας — εξειδικευμένη επιστημονική επαγγελματική κατάρτιση — προώθηση της επιστήμης με την έρευνα είναι σήμερα οι γενικές επιδιώξεις κάθε έκσυγχρονισμένου Έκπαιδευτικού Ίδρύματος. Το πρόγραμμα σπουδών ένδεικνυνται να υίοθετεί αυτούς τους **κυριαρχικούς προσανατολισμούς** στη σύνθεσή του.

Όλες οι πιο πάνω επιδιώξεις έχουν την ίδια βαρύτητα και την ίδια προτεραιότητα σ' ένα σύγχρονο και καλά δομημένο πρόγραμμα σπουδών. Προγράμματα σπουδών, πού τείνουν να δίνουν μόνο επαγγελματική μόρφωση χωρίς την προσφορά ανθρωπιστικής παιδείας, είναι πια άποτυχημένα. Ανώτατα Έκπαιδευτικά Ίδρύματα πού δέν καλλιεργούν την προώθηση της επιστήμης με την έρευνα, δέν θεωρούνται πια «ναοί της γνώσεως» αλλά «μουσεια γνώσεως».

Τά στελέχη μιās ανώτερης και προσοδούσας κοινωνίας πρέπει να έχουν ύψηλή ανθρωπιστική παιδεία, ολοκληρωμένη επαγγελματική κατάρτιση και να καλλιεργούν συνεχώς την έρευνα για να προωθήσουν την επιστήμη και την αλήθεια.

Η πλάνη πού έλλοχεύει συνήθως στην κατάρτιση προγραμμάτων σπουδών είναι να δίνεται έμφαση μόνο στη μετάδοση γνώσεων. Η **μονόπλευρη** αυτή παιδεία είναι η καταστροφή της ουσίας της παιδείας. Ο Άγγλος φιλόσοφος Α.Μ. Whitehead, θυμίζοντας τον Ήράκλειτο πού έλεγε «πολυμαθία νόον έχειν ου διδάσκει», έγραψε στο έργο του «The Aims of Education»: «Ο άπλως καλά πληροφορημένος άνθρωπος είναι τό πιο άχρηστο πράγμα στη γη του Θεού...».

Οι γνώσεις πού άποκτά ο σύγχρονος άνθρωπος είναι άλληλένδετες με τον τρόπο και τη μέθοδο πού θα τις χρησιμοποιήσει για την προκοπή της επιστήμης και της ανθρωπότητας.

Το πρόγραμμα σπουδών μίας Σχολής ή ενός Τμήματος είναι άμεση συνάρτηση των επιδιώξεων που θέτουμε εκ τών προτέρων.
(Ένα γενικό υπόδειγμα).

Καθορισμός γενικών επιδιώξεων

- Οι τρεις γενικές επιδιώξεις κάθε 'Ανώτατου 'Εκπαιδευτικού 'Ιδρύματος:
- α) Προσφορά ανώτατης γενικής παιδείας.
 - β) 'Επιστημονικο-επαγγελματική εξειδίκευση.
 - γ) 'Επιστημονική έρευνα.

Δηλαδή

- Ένα Α.Ε.Ι. έχει τρεις βασικούς σκοπούς:
- α) Νά δώσει ανώτατη γενική μόρφωση ή παιδεία.
 - β) Νά δημιουργήσει επαγγελματικά στελέχη.
 - γ) Νά δημιουργήσει επιστήμονες-έρευνητές.

Καθορισμός Σχολών ή Τμημάτων.

- Καθορισμός ειδικών επιδιώξεων κάθε Σχολής ή Τμήματος. «Νομική-κοινωνική» κατοχύρωση «Πτυχίου-Επαγγέλματος» κάθε Σχολής ή Τμήματος. 'Εξειδίκευση Τμημάτων:
- Τμήμα Πολιτικής 'Επιστήμης.
 - Τμήμα Διεθνών Σχέσεων.
 - Τμήμα Κοινωνιολογίας.
 - Τμήμα Δημοσίας Διοικήσεως.
 - Τμήμα Γενικής Παιδείας και Πολιτισμού.
 - Τμήμα Δημοσιογραφίας κ.λπ.

Πρόγραμμα σπουδών

- Κατάρτιση προγράμματος σπουδών με βάση τις γενικές επιδιώξεις του 'Ιδρύματος και τις ειδικές επιδιώξεις κάθε Σχολής ή Τμήματος:
- Βασική 'Υλη.
('Υλη επιστημονικής ύποδομής, κοινή φοίτηση)
 - 'Εξειδικευμένη 'Υλη.
(Τά εξειδικευμένα κύρια και δευτερεύοντα μαθήματα κάθε βασικού επιστημονικού κλάδου)

- 'Ερευνητικά Προγράμματα.

(Για τις μεταπτυχιακές σπουδές στα 'Ινστιτούτα 'Ερευνών).

β. Ἡ Σχολή ἢ τὸ Τμήμα ὡς βασικὴ ἀκαδημαϊκὴ καὶ διοικητικὴ μονάδα ποὺ ἐξειδικεῖ τὸ πρόγραμμα σπουδῶν.

Μὲ γνώμονα τὶς παραπάνω γενικὲς ἐπιδιώξεις κάθε Σχολῆ ἢ Τμήμα μέσα σ' ἓνα Α.Ε.Ι. καθορίζουν τὶς **εἰδικὲς ἐπιδιώξεις** τους σ' ἓναν ὀρισμένο χώρο γνωστικοῦ ἀντικειμένου (βλ. διάγραμμα 1). Ἔτσι, π.χ. μιὰ Πολυτεχνικὴ Σχολὴ ἐξειδικεῖ τὶς πιὸ πάνω ἐπιδιώξεις στὴ Σχολὴ Πολιτικῶν Μηχανικῶν, στὴ Σχολὴ Ἀρχιτεκτόνων κτλ. Ἐπίσης μιὰ Σχολὴ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν ἐξειδικεῖ τὶς γενικὲς ἐπιδιώξεις τῆς παιδείας σὲ ἐξειδικευμένα τμήματα σπουδῶν, ὅπως π.χ. Τμήμα Πολιτικῆς Ἐπιστήμης, Τμήμα Διεθνῶν Σχέσεων, Τμήμα Δημόσιας Διοικήσεως κτλ. Εἶναι ἀπαραίτητο νὰ τονίσουμε ὅτι κάθε Σχολὴ ἢ Τμήμα ἐξειδικεῖ τὶς γενικὲς ἐπιδιώξεις τῆς παιδείας σὲ ἓνα ὀρισμένο γνωστικὸ πεδίο. Ἔτσι κάθε Σχολὴ ἢ Τμήμα προσφέρει: α) ἀνώτατη γενικὴ παιδεία σ' ἓνα ὀρισμένο γνωστικὸ ἀντικείμενο, β) ἐξειδικευμένη ἐπιστημονικὴ-ἐπαγγελματικὴ κατάρτιση καὶ γ) ἐρευνητικὰ προγράμματα καὶ δυνατότητες γιὰ τὴν προαγωγή τῆς ἐπιστήμης στὸν ἰδιαίτερο κλάδο ποὺ καλλιεργεῖ.

Ἡ Σχολὴ ἢ τὸ Τμήμα ἀποτελοῦν τὴ **βασικὴ ἀκαδημαϊκὴ καὶ διοικητικὴ μονάδα, ποὺ καθορίζει τὸ πρόγραμμα σπουδῶν.** Ἐπειδὴ τὸ πρόγραμμα σπουδῶν ἀπαιτεῖ **συνθετικὴ θεώρηση** πολλῶν παραγόντων, ὁ βαθμὸς ἀποκεντρώσεως στὴν κατάρτισή του ἔχει ὀρισμένα ὄρια. Ὅπως θὰ δοῦμε ἀργότερα, τὸ πρόγραμμα σπουδῶν καταρτίζεται μὲ γνώμονα ὀρισμένες ἀρχὲς καὶ κριτήρια.

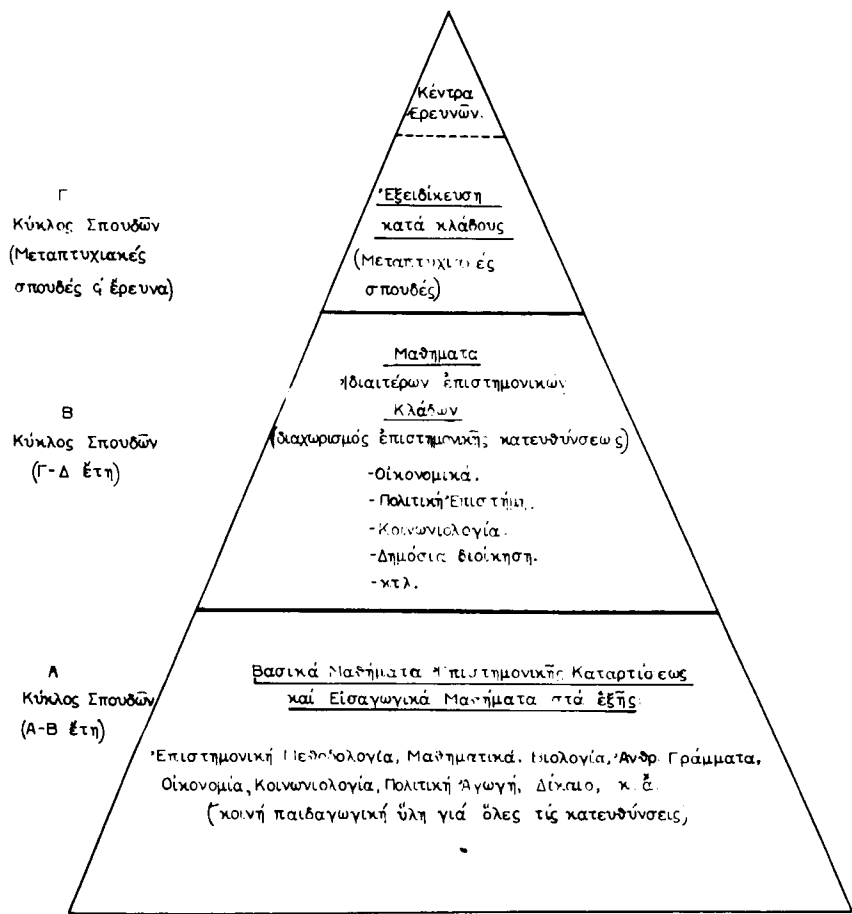
Γιὰ νὰ ἐπιβληθεῖ στὴν κοινωνία ἓνα ἐκπαιδευτικὸ ἴδρυμα ἢ μιὰ σχολὴ ἢ ἓνα τμήμα, πρέπει νὰ προσφέρει πτυχίο ἢ τίτλο, ποὺ κατοχυρώνει ὄχι μόνον νομικὰ (τυπικὰ) ἀλλὰ καὶ κοινωνικὰ (οὐσιαστικὰ) τὴν «κατάρτιση-ἐπάγγελμα» τοῦ κατόχου τοῦ πτυχίου ἢ τίτλου. Ἔτσι, **κάθε πτυχίο ἢ τίτλος πρέπει νὰ ἀναγνωρίζεται στὴν οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ πρακτικὴ ὡς ἀπόδειξη ὀρισμένης ἐπιστημονικῆς-ἐπαγγελματικῆς ἰκανότητος, ποὺ ἀνταποκρίνεται στὶς προσδοκίαις τοῦ συνόλου.** Τὸ πτυχίο ἢ ὁ ἀκαδημαϊκὸς τίτλος μιᾶς Σχολῆς ἢ ἑνὸς Τμήματος ἀντανακλοῦν τὸ ἐπίπεδο γνώσεων ἢ ἰκανοτήτων τοῦ κατόχου τους. Τὸ ἐπίπεδο αὐτὸ ἀποκτᾶται ἀπὸ τὸ πρόγραμμα σπουδῶν, ποὺ προσφέρει ἢ Σχολὴ ἢ τὸ Τμήμα.

Γι' αὐτὸ τὸ κυριαρχικὸ στοιχεῖο στὴν παιδεία εἶναι τὸ πρόγραμμα σπουδῶν.

3. Γενικὴ δομὴ καὶ ἀνέλιξη τοῦ προγράμματος σπουδῶν: οἱ κύκλοι σπουδῶν.

Τὸ πρόγραμμα σπουδῶν μιᾶς Σχολῆς ἢ ἑνὸς Τμήματος ἔχει τρία βασικὰ στάδια ἀνελιξεως (βλ. διάγραμμα 2).

α) **Τὴ βασικὴ ὕλη,** δηλ. τὰ μαθήματα γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῶν βασικῶν γνώσεων («ὅλη ὑποδομῆς») ἑνὸς μορφωμένου ἀνθρώπου στὴ σύγχρονη ἐποχὴ. Οἱ βασικὲς γνώσεις ἀναφέρονται στὴ γνωριμία μὲ ὀρισμένα θεμελιακὰ ἀντικείμε-

Η πυραμίδα του προγράμματος σπουδών
Διάγραμμα 2

να επιστημονικῶν γνώσεων, ὅπως π.χ. Ἐπιστημολογία, Ἐπιστημονικὴ Μεθοδολογία, Βασικὰ Μαθηματικά, Ἀρχές Φιλοσοφικῆς Σκέψης κτλ. καί μὲ τίς βασικὲς γνώσεις ἢ ἀρχές τῶν κλάδων ὅπου ἐξειδικεύεται ἓνα Τμήμα. Ἐπειδὴ τὰ γνωστικὰ ἀντικείμενα στὸ στάδιο αὐτὸ εἶναι βασικά, ἀποτελοῦν συνήθως κύκλο μαθημάτων κοινῆς φοιτήσεως γιὰ ὄλους τοὺς σπουδαστὲς τῆς Σχολῆς ἢ τοῦ Τμήματος, ὁπλ. τὸν **Α΄ κύκλο σπουδῶν** (Α΄ ἢ καὶ Β΄ ἔτος σπουδῶν).

β) **Τὴν ἐξειδικευμένην κατὰ κλάδους ὕλη**, ὁπλ. τὴ βαθύτερη καὶ πλατύτερη γνωριμία μὲ τὰ ἐπὶ μέρους γνωστικὰ ἀντικείμενα τῆς Σχολῆς ἢ τοῦ Τμήματος. Ἡ ἐξειδικευμένη ὕλη καθορίζει τὴν ἐπιστημονικὴ-ἐπαγγελματικὴ κατάρτιση τῶν σπουδαστῶν. Σ' ἓνα πρόγραμμα σπουδῶν ἢ ἐξειδικευμένην κατὰ κλάδους ὕλη **ἀκολουθεῖ** τὴ βασικὴ ὕλη καὶ καλύπτει τὸν **Β΄ κύκλο σπουδῶν** (Β΄ ἢ Γ΄ καὶ Δ΄ ἔτους σπουδῶν).

γ) **Τὴν προχωρημένην ὕλη**, ὁπλ. πρόγραμμα μαθημάτων μὲ κυρίαρχο προσανατολισμὸ τὴν **ἐξειδικευμένην ἐπιστημονικὴν κατάρτιση** καὶ τὴν προώθηση τῆς ἐπιστήμης. Ὁ τελευταῖος αὐτὸς κύκλος σπουδῶν (κύκλος μεταπτυχιακῶν σπουδῶν) περιλαμβάνει προχωρημένα σεμινάρια μαθημάτων καὶ εἰδικὰ ἐρευνητικὰ προγράμματα ποὺ ἀποβλέπουν στὴν προαγωγή τῆς ἐπιστήμης μὲ τὴν ἀνακάλυψη νέων γνώσεων ἢ νέων μεθόδων σ' ἓναν ὀρισμένο γνωστικὸ χῶρο. Τὰ προγράμματα ἐρευνῶν συνήθως γίνονται μέσα σὲ ἐξειδικευμένα Κέντρα ἢ Ἰνστιτοῦτα Ἐρευνῶν, ποὺ ἀνήκουν στὰ Α.Ε.Ι. ἢ εἶναι συνδεδεμένα μ' αὐτά. Ἡ σύνδεση ἐρευνητικῶν Ἰνστιτούτων ἢ Κέντρων μὲ τὰ Α.Ε.Ι. ἐπιβάλλεται, γιὰ τὰ Α.Ε.Ι. προσφέρουν ὄχι μόνον τοὺς καθηγητὲς-δασκάλους-ἐρευνητὲς ἀλλὰ καὶ τοὺς νέους ἐρευνητὲς, δηλαδὴ τοὺς ἀποφοίτους τῶν Α.Ε.Ι., ποὺ θὰ στελεχώσουν τὰ ἐρευνητικὰ Κέντρα ἢ Ἰνστιτοῦτα.

Γενικὰ τὸ πρόγραμμα σπουδῶν ἐκφράζει τὴ σύνθεση μέσων γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῶν ἐπιδιώξεων καὶ στόχων τῆς πανεπιστημιακῆς μονάδας. Ἀσάφειες στὶς ἐπιδιώξεις ἔχουν ἐπιπτώσεις στὸ περιεχόμενο τοῦ προγράμματος σπουδῶν.

3. Τὸ πρόγραμμα σπουδῶν: ἓνα πρότυπο γενικῆς ἀνώτατης παιδείας.

Ἄν ὑποθέσουμε ὅτι ἓνα ἀκαδημαϊκὸ ἴδρυμα ἐπιδιώκει τὴν προσφορὰ ὀλοκληρωμένης παιδείας στοὺς νέους ἀνθρώπους, τὸ πρόγραμμα σπουδῶν πρέπει νὰ περιλαμβάνει ὄλα τὰ ἀναγκαῖα γνωστικὰ καὶ παιδαγωγικὰ ἀντικείμενα, σὲ ἐπαρκὴ ἔκταση καὶ βάθος, ὥστε πράγματι νὰ ἐξασφαλιζέται ἡ ὀλοκληρωμένη παιδεία.

Ἐπειδὴ τὸ πρόβλημα τῆς ἐπιλογῆς καὶ τῆς κατανομῆς τῶν διάφορων γνωστικῶν ἀντικειμένων στὰ προγράμματα σπουδῶν παρουσιάζει μεγάλες δυσκολίες, καταβλήθηκε προσπάθεια, μὲ γνώμονα διάφορα συγκριτικὰ δεδομένα, νὰ σχεδιαστεῖ **ἓνα πρότυπο πρόγραμμα σπουδῶν γιὰ μιὰ πανεπιστημιακὴ μονάδα ὀλοκληρωμένης ἐπιστημονικῆς-παιδαγωγικῆς καλύψεως**. Τὸ πρότυπο αὐτὸ εἶναι ἐνδεικτικὸ καὶ ἀποτελεῖ πυξίδα γενικοῦ προσανατολισμοῦ στὴν κατάρτιση

τῶν σύγχρονων προγραμμάτων σπουδῶν. Βασικὴ ἀρχὴ γιὰ τὴν κατάρτιση τοῦ προτύπου εἶναι ἡ ἀντίληψη ὅτι ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ἢ τὸ ἀνθρώπινο δυναμικὸ μιᾶς σύγχρονης κοινωνίας πρέπει νὰ ἔχει μιὰ σχετικὰ ὀλοκληρωμένη κατάρτιση καὶ παιδεία. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος πρέπει νὰ κατέχει βασικὲς γνώσεις Βιοεπιστήμης, δηλ. γνώσεις γιὰ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ του (π.χ. Βιολογία, Ἱατρικὴ, Ὑγιεινὴ), νὰ διαθέτει βασικὴ ἀνθρωπιστικὴ καλλιέργεια (π.χ. Φιλοσοφικὴ Παιδεία, Ἀνθρωπιστικὰ Γράμματα), βασικὴ πολιτικὴ ἀγωγή ἢ παιδεία (π.χ. Πολιτικὴ Ἀγωγή, Ἰδεολογικὸς Προβληματισμός), νὰ γνωρίζει καλὰ τὸ κοινωνικὸ περιβάλλον μέσα στὸ ὁποῖο ζεῖ καὶ ἐργάζεται (π.χ. γνώσεις Κοινωνιολογίας), νὰ γνωρίζει σὲ ἐπαρκῆ βαθμὸ τὴν κυριότερη δραστηριότητα μὲ τὴν ὁποῖαν ἐξασφαλίζει τὴ διαβίωσή του καὶ τὴν ὕλική πρόοδο (π.χ. γνώσεις Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν), νὰ ἔχει ἱκανοποιητικὴ πληροφόρηση γιὰ τὰ θετικὰ ἐπιτεύγματα τοῦ ἀνθρώπου στὴν τεχνικὴ πρόοδο (π.χ. γνώσεις Θετικῶν Ἐπιστημῶν καὶ Τεχνολογίας) κτλ.

Στὸν πίνακα 1 παρουσιάζουμε τὴν ποσοστιαία κατανομὴ τοῦ «χώρου» ἑνὸς ἐνδεικτικοῦ ὀλοκληρωμένου προγράμματος σπουδῶν. Στὸ πρόγραμμα αὐτὸ οἱ Βιοεπιστήμες καὶ ἡ Αὐτογνωσία τοῦ Ἀνθρώπου (ποῦ περιλαμβάνουν γνώσεις Βιολογίας —πρωταρχικῆς σημασίας γιὰ τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο— Ψυχολογίας, Ὑγιεινῆς, Κοινωνικῆς Προλήψεως κ.ἄ.) καλύπτουν ποσοστὸ 11%. Ἡ Ἱατρικὴ Ἐπιστῆμη ἔξις ἀπαραίτητη, ὅπως καὶ οἱ Βιοεπιστήμες γιὰ τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο, καλύπτει ποσοστὸ 8%. Εἶναι αὐτονόητο ὅτι ἓνα μορφωμένο ἄτομο πρέπει ὅπως ὅποτε νὰ ἔχει καὶ βασικὲς γνώσεις Ἱατρικῆς. Ἡ κατάρτιση στὶς Κοινωνικὲς Ἐπιστήμες (Οἰκονομία, Κοινωνιολογία, Πολιτικὴ Ἐπιστῆμη, Διεθνεῖς Σχέσεις, Ἀρχές Ὁργανώσεως καὶ Διοικήσεως κτλ.) καλύπτει τὸ μεγαλύτερο χῶρο, δηλ. τὸ 40% τοῦ προγράμματος. Ἡ ἐπιλογή αὐτὴ εἶναι ἀναγκαία, γιατί ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἔχει πλατιά μόρφωση γιὰ τὰ κοινωνικὰ προβλήματα ποῦ τὸν περιβάλλουν. Σημαντικὸς εἶναι ὁ χῶρος ποῦ καλύπτουν καὶ οἱ Θετικὲς Ἐπιστήμες (28%). Ἡ ἀγνοία βασικῶν γνώσεων τῶν Θετικῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῆς Τεχνολογίας, στὴ σύγχρονη ἐποχὴ θὰ ἀποτελοῦσε σοβαρὴ ἔλλειψη στὴ μόρφωση ἑνὸς σύγχρονου ἀνθρώπου.

Κάθε Σχολὴ ἢ Τμῆμα, ἀνάλογα μὲ τὸν εἰδικότερο παιδαγωγικὸ καὶ ἐπαγγελματικὸ προσανατολισμὸ τους, ἔχουν δικές τους ἀνάγκες.

Τὸ παραπάνω πρότυπο, ὅσο σχηματικὸ καὶ ἂν φαίνεται, προσφέρει χρήσιμες ἰδέες γιὰ τὴν κατάρτιση ἑνὸς προγράμματος σπουδῶν. Ἐπισημαίνεται ὅτι τὰ σχετικὰ ποσοστά, ποῦ παρουσιάζονται στὸ πρότυπο αὐτὸ, εἶναι κατὰ προσέγγιση.

Πίνακας 1

Πρότυπο πρόγραμμα σπουδών για μιάν ολοκληρωμένη πανεπιστημιακή μόρφωση. (Ποσοστιαία κατανομή του «χώρου» του συνολικού προγράμματος σπουδών κατά βασικές ομάδες γνωστικών και παιδαγωγικών αντικειμένων).

Έπιστήμες (Γνωστικά και παιδαγωγικά αντικείμενα)	Ποσοστό «χώρου» στά Προγράμματα Σπουδών
1. Έπιστήμες Ζωής και Αδτογνωσίας (Βιολογία, Ψυχολογία, Ύγιεινή κτλ.)	11%
2. Ίατρική Έπιστήμη (Μαθήματα Άνατομίας, Γενικής Παθολογίας κτλ.)	8%
3. Άνθρωπιστικά Γράμματα (Φιλοσοφία, Ίστορία, Πολιτισμός, Καλές Τέχνες κτλ.)	13%
4. Κοινωνικές Έπιστήμες: Οικονομικές Έπιστήμες Πολιτικές Έπιστήμες (Δημοκρατική Άγωγή, Ίδεολογικός Προβληματισμός) Έπιστήμη Κοινωνιολογίας Έπιστήμες Διεθνών Σχέσεων Νομικές Έπιστήμες Όργάνωση και Διοίκηση κτλ.	40%
5. Θετικές Έπιστήμες και Τεχνολογία (Μαθηματικά, Στατιστική, Φυσική, Χημεία, Ήλεκτρισμός κτλ.)	28%
Σύνολο	100%

Πηγή: Φ. Έμμανουήλ «Τό σύστημα τής Άνωτάτης Παιδείας τής Έλλάδος και τό «Άττικόν Παν/μιον» ΚΕΠΕ, Άθήναι 1975.

4. Βασικές αρχές και κριτήρια σχεδιασμού του προγράμματος σπουδών.

Ο σχεδιασμός και η κατάρτιση του προγράμματος σπουδών παρουσιάζει πολλές και σοβαρές δυσκολίες. Οι δυσκολίες οφείλονται στο γεγονός ότι, για να έκπονηθεί ένα καλά δομημένο και έκσυγχρονισμένο πρόγραμμα σπουδών, πρέπει να ικανοποιηθούν πολλά κριτήρια και απαιτήσεις.

Παρακάτω παρουσιάζουμε τα κυριότερα κριτήρια, που πρέπει να έχουμε υπόψη, όταν καταρτίζουμε το πρόγραμμα σπουδών μιας σύγχρονης πανεπιστημιακής μονάδας.

1. Ένα πρόγραμμα σπουδών πρέπει να προσφέρει στους νέους ανθρώπους **όλοκληρωμένη παιδεία** με την έννοια ότι το πρόγραμμα μαθημάτων δεν πρέπει να δίνει μόνο μιάν όριμσένη εξειδικευμένη έπιστημονική-έπαγγελματική γνώση αλλά και μιάν ευρύτερη παιδεία και καλλιέργεια. Αυτό σημαίνει ότι στο πρόγραμμα σπουδών π.χ. μιās σύγχρονης Σχολής Πολιτικών Έπιστημών, εκτός από τα μαθήματα Πολιτικής Έπιστήμης, πρέπει να περιλαμβάνει και άλλα άπαραίτητα για την κατάρτιση του πολιτικού έπιστήμονα γνωστικά άντικείμενα, όπως Βιολογία, Βασικά Μαθηματικά, Στατιστική, Τεχνολογία, Πολιτιστική Καλλιέργεια κ.ά.

Τό πρόγραμμα σπουδών πρέπει να καταρτίζεται με γνώμονα τό πρότυπο, που άναφέραμε στην προηγούμενη παράγραφο. Αυτό σημαίνει ότι ένα πρόγραμμα σπουδών πρέπει να υίοθετεί την άρχή τής **«διεπιστημονικής θεώρησης»** δηλ. να καλύπτει έναν ολοκληρωμένο χώρο γνωστικών και παιδαγωγικών άντικειμένων και να μήν είναι μονοδιάστατο ή μονολιθικό. Η ολοκληρωμένη παιδεία με «διεπιστημονική θεώρηση» έπιτυγχάνεται με τα λεγόμενα **«διασταυρούμενα προγράμματα σπουδών»**, τά όποια καταργούν τά στεγανά διαμερίσματα μεταξύ σχολών ή και τμημάτων, προσφέροντας ποικιλία μαθημάτων. Τά «διασταυρούμενα προγράμματα σπουδών» έγιναν για να άντιμετωπίσουν τά πολυσύνθετα προβλήματα τής σύγχρονης κοινωνίας. Έτσι π.χ. ένα καταρτισμένο στέλεχος τής δημόσιας διοικήσεως (ή ένας ύπουργός, βουλευτής κτλ.) δέν πρέπει να γνωρίζει μόνο Διοικητικό Δίκαιο και Αρχές Πολιτικής Οικονομίας. Πρέπει να έχει και γνώσεις Διοικήσεως και Όργανώσεως, Στατιστικής, Θεωρίας Λήψεως Άποφάσεων, Πολεοδομίας, Κοινωνικής Λογιστικής, Προστασίας του Περιβάλλοντος, Κοινωνικής Ψυχολογίας κτλ.

Ένας καλά μορφωμένος σύγχρονος άνθρωπος πρέπει να μπορεί να πραγματεύεται με άνεση θέματα όπως τά «Πολιτικά» του Άριστοτέλη, τό «Συμπόσιο» του Πλάτωνα, ή «Πρός Κορινθίους» έπιστολή του Άποστόλου Παύλου, ή ζωγραφική τής Άναγεννήσεως, ή συμβολή του Νεύτωνα στην έπιστήμη, ή Θεωρία τής Σχετικότητας του Άϊνστάϊν, ή Γενική Θεωρία του Κένυς, ή βιολογία τής άναπαραγωγής, ή διαστημική φυσική, τά σύγχρονα μαθηματικά, ό «Έρωτικός Λόγος» του Σεφέρη, ή διαφορά του ευρωκομμουνισμού από τον όρθόδοξο κομμουνισμό...

2. Ένα πρόγραμμα σπουδών πρέπει να εξασφαλίζει πληρότητα στην κάλυψη όλων των απαραίτητων γνωστικῶν αντικειμένων, που απαιτούνται στον εξειδικευμένο επιστημονικό-επαγγελματικό προσανατολισμό τῆς δεδομένης πανεπιστημιακῆς μονάδας. Έτσι π.χ. είναι ἀναγκαῖο σὲ μιὰ Σχολὴ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν νὰ διδάσκεται, μεταξύ τῶν ἄλλων επιστημονικῶν κλάδων τῆς Πολιτικῆς Ἐπιστήμης, καὶ ἡ Ποσοτικὴ Πολιτικὴ Ἀνάλυση, πού εἶναι ἀπαραίτητο ἀντικείμενο σ' ἓνα σύγχρονο πρόγραμμα σπουδῶν τῆς Σχολῆς Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν.

Ἡ «ἀρχὴ τῆς πλήρους καλύψεως» εἶναι εὐνόητο ὅτι διαφέρει ἀπὸ τὴν «ἀρχὴ τῆς διεπιστημονικῆς θεωρήσεως», πού ἀφορᾷ τὴν κάλυψη περισσότερων γνωστικῶν ἀντικειμένων μὲ διαφορετικὴ φύση καὶ περιεχόμενο. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς «ἀρχῆς τῆς πλήρους καλύψεως» ἀποβλέπει στὴν ἐμβάθυνση τοῦ ἀντικειμένου πού διδάσκεται σὲ μιὰ Σχολὴ ἢ Τμῆμα, ὥστε νὰ προσφέρεται παιδεία ὑψηλῆς στάθμης.

3. Ένα πρόγραμμα σπουδῶν πρέπει νὰ εξασφαλίζει τὴν ἰσορροπία μεταξύ κύριων καὶ βοηθητικῶν επιστημονικῶν κλάδων τοῦ επιστημονικοῦ προσανατολισμοῦ πού χαράζεται ἀπὸ τὴν πανεπιστημιακὴ μονάδα.

Στὰ σύγχρονα προγράμματα σπουδῶν ὑπάρχουν κύρια μαθήματα (major fields) καὶ βοηθητικὰ μαθήματα (minor fields). Έτσι π.χ. στὴν κατάρτιση τοῦ προγράμματος σπουδῶν ἑνὸς Οἰκονομικοῦ Τμήματος ἢ Οἰκονομικῆ Στατιστικῆς, πού εἶναι βοηθητικὸ μάθημα τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, ἐπιβάλλεται νὰ ἐνταχθεῖ στὸ πρόγραμμα, γιὰ νὰ εξασφαλιστεῖ ἡ «ἰσορροπία» του. Ἐπειδὴ ἡ Οἰκονομικὴ Στατιστικὴ εἶναι ἀναγκαῖο καὶ συμπληρωματικὸ ἢ βοηθητικὸ μάθημα τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, ἡ παράλειψή του ἀπὸ τὸ πρόγραμμα σπουδῶν τοῦ Οἰκονομικοῦ Τμήματος θὰ παραβίαζε τὴν «ἀρχὴ τῆς ἰσορροπίας» μεταξύ κύριων καὶ βοηθητικῶν μαθημάτων. Ἡ «ἀρχὴ τῆς ἰσορροπίας» ἔχει εὐρύτερη ἐφαρμογὴ στὴν κατάρτιση προγραμμάτων σπουδῶν.

4. Πρέπει νὰ ἀποφεύγουμε τὶς ἐπικαλύψεις στὴ σύνθεση τῶν επιστημονικῶν ἀντικειμένων, πού δομοῦν ἓνα πρόγραμμα σπουδῶν. Οἱ ἐπικαλύψεις, δηλ. ἡ ἐπανάληψη τοῦ ἴδιου γνωστικοῦ ἀντικειμένου εἴτε σὲ διαφορετικὰ χρονικὰ διαστήματα διδασκαλίας εἴτε ἀπὸ διαφόρους δασκάλους εἴτε μὲ διαφορετικὴ ἐπωνυμία μαθήματος (ἀλλὰ μὲ τὸ ἴδιο περιεχόμενο ὅλης), εἶναι βλαβερές, γιὰτὶ δὲν προκαλοῦν μόνο ἀπώλεια πολὺτιμου χρόνου, ἀλλὰ δημιουργοῦν καὶ δυσάρεστες συνέπειες στὴν ψυχολογικὴ διάθεση τῶν σπουδαστῶν ἀπέναντι στὸ πρόγραμμα.

Οἱ ἐπικαλύψεις στὰ προγράμματα σπουδῶν ἐμφανίζονται δταν δὲν ὑπάρχει α ρισιό λεπτομεριακός ὀρισμός τῆς διδακτέας ὅλης κατὰ μάθημα. Ὁ ἀκριβῆς ὀρισμός τῆς ὅλης κατὰ ἐνότητα ἢ ἀντικείμενα περιορίζει τὶς ἐπικαλύψεις, πού

είναι αναπόφευκτες όταν διδάσκονται πολλά συγγενή αντικείμενα που ανήκουν στον ίδιο γνωστικό χώρο. Έτσι π.χ. η ιστορία της Χημείας διδάσκεται και από τον καθηγητή της Όργανικής και από τον καθηγητή της Άνοργάνου Χημείας. Μόνο ο όρισμός της όλης στο πρόγραμμα σπουδών μας εξασφαλίζει από τις επικαλύψεις, όπως θα δούμε πιο κάτω.

5. Ένα πρόγραμμα σπουδών πρέπει να αποφεύγει την υπερτροφία ορισμένων επιστημονικών κλάδων σε βάρος (άτροφία) άλλων εξίσου σημαντικών επιστημονικών κλάδων. Έτσι π.χ. είναι απαράδεκτο σε μια Σχολή Πολιτικών Έπιστημών να κυριαρχούν τα νομικά ή τα οικονομικά μαθήματα και να «υποσιτίζονται» τα μαθήματα της Πολιτικής Έπιστήμης.

6. Ένα καλά δομημένο πρόγραμμα σπουδών σύμφωνα με τις σύγχρονες παιδαγωγικές αντιλήψεις πρέπει να αφήνει σημαντικά περιθώρια έπιλογής στους σπουδαστές, ώστε με τα μαθήματα, που θα έπιλέγουν, να εκφράζουν τις ένδιάθετες κλίσεις και προτιμήσεις τους. Γι' αυτό, εκτός από όρισμένα υποχρεωτικά μαθήματα, το πρόγραμμα σπουδών πρέπει να δίνει στους σπουδαστές δυνατότητα έκλογής μεταξύ πολλών μαθημάτων, που αποτελούν διαφορετικά γνωστικά αντικείμενα. Σε προχωρημένα προγράμματα σπουδών, σήμερα, τα μαθήματα χωρίζονται σε τρεις (3) κατηγορίες:

α) **Υποχρεωτικά βασικά μαθήματα** (μαθήματα βασικής όλης, που είναι υποχρεωτικά για μίαν όρισμένη κατεύθυνση σπουδών).

β) **Μαθήματα κύριου επιστημονικού τομέα** (έπιμέρους μαθήματα που ανήκουν στον τομέα της κύριας κατευθύνσεως σπουδών).

γ) **Κατ' έπιλογή μαθήματα** (δηλ. μαθήματα που έμπλουτίζουν τις σπουδές, χωρίς να ανήκουν κατ' ανάγκη στον τομέα της κύριας κατευθύνσεως σπουδών).

Έτσι π.χ. σε ένα Τμήμα Κοινωνιολογίας το μάθημα «Είσαγωγή στην Κοινωνιολογία» είναι υποχρεωτικό, το μάθημα «Κοινωνική Πολιτική» είναι μάθημα του κύριου επιστημονικού τομέα, το μάθημα «Πολιτική Φιλοσοφία» είναι κατ' έπιλογή.

7. Το πρόγραμμα σπουδών πρέπει να είναι αρκετά αναλυτικό. Η αρχή αυτή έπιβάλλει να όρίζουμε αναλυτικά το περιεχόμενο κάθε μαθήματος, που υπάρχει στο πρόγραμμα σπουδών. Έπειδή ο βαθμός συγγενείας και συναφείας μεταξύ των γνωστικών αντικειμένων της ίδιας κατευθύνσεως είναι ύψηλός, είναι απαραίτητο να καθορίζουμε με πληροφοριακή έπάρκεια το περιεχόμενό τους. Αυτό σημαίνει ότι το πρόγραμμα σπουδών δεν είναι μόνο τίτλοι γνωστικών αντικειμένων (π.χ. «Αρχές Πολιτικής Οικονομίας», «Μικροοικονομική Ανάλυση», «Βασικά Μαθηματικά» κ.ο.κ.), αλλά έπαρκής όρισμός του περιεχο-

μένου των. Έτσι, αν θέλουμε να καθορίσουμε συστηματικά την ταυτότητα ενός μαθήματος, πρέπει να όρίσουμε και το περιεχόμενό του, περιγράφοντας με λογική συνέπεια και συνέχεια όλα τα επιμέρους θέματα που περιλαμβάνονται σ' αυτό. Π. χ. το μάθημα «Αρχές τής Πολιτικής Οικονομίας» περιλαμβάνει αναλυτικά τα εξής επιμέρους θέματα: «Τό θεμελιώδες οικονομικό πρόβλημα. Ό άπεριόριστος αριθμός τών αναγκών του ανθρώπου. Διακρίσεις τών αναγκών. Ό στενότητα πόρων. Τό πρόβλημα τής επιλογής. Ό καμπύλη τών παραγωγικών δυνατοτήτων κτλ.» Τά θέματα αυτά δέν πρέπει να περιλαμβάνονται στο μάθημα «Μικροοικονομική Ανάλυση», που άνήκει στην ίδια κατεύθυνση σ' ένα πρόγραμμα σπουδών μιās Οικονομικής Σχολής. Τό μάθημα «Μικροοικονομική Ανάλυση» πρέπει να καλύπτει άλλα θέματα τής Οικονομικής Έπιστήμης.

Ό αναλυτική παρουσίαση τών μαθημάτων του προγράμματος σπουδών είναι σχετικά εδκολη έργασία, όχι όμως και αυτονόητη, όπως νομίζεται συνήθως, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται σοβαρά προβλήματα στη διδασκαλία τών μαθημάτων από τούς πανεπιστημιακούς δασκάλους. Όταν δέν καθορίζεται με σαφήνεια τό αναλυτικό περιεχόμενο του μαθήματος, στη πράξη είναι δυνατό να έχουμε διδασκαλία του ίδιου θέματος από 3-5 δασκάλους. Μόνο με την αναλυτική περιγραφή του περιεχομένου τών μαθημάτων κατά κύρια θέματα μπορούμε να ελέγχουμε τό είδος και τό μέγεθος τής διδασκείας όλης, να αποφύγουμε τίς επικαλύψεις και τά κενά, να απαλλάξουμε τούς σπουδαστές από τά έπουσιώδη θέματα και άλλες συγχύσεις.

8. Ένα σύγχρονο πρόγραμμα σπουδών πρέπει να ανατανακλά τή σχετική βαρύτητα (στάθμιση) τών μαθημάτων που τό συνθέτουν. Είναι γεγονός, ότι όλα τά μαθήματα δέν έχουν την ίδια σημασία στον παιδαγωγικό και επιστημονικό-έπαγγελματικό έξοπλισμό του νέου ανθρώπου. Γι' αυτό είναι απαραίτητο τό πρόγραμμα σπουδών να ανατανακλά τή σχετική σημασία τών μαθημάτων που περιέχει. Έτσι π.χ., αν σχεδιάζουμε τό πρόγραμμα σπουδών ενός Τμήματος Δημόσιας Διοικήσεως, πρέπει σε κάθε μάθημα να βάζουμε τή στάθμιση ή τίς ακαδημαϊκές μονάδες (points), που έχει τό μάθημα του προγράμματος. Αν λάβουμε ως υψηλότερη στάθμιση τόν αριθμό 4 και χαμηλότερη τόν αριθμό 1, μπορούμε να προτείνουμε για τά αντίστοιχα μαθήματα τήν εξής στάθμιση (οί αριθμοί σε παρένθεση είναι ό κωδικός αριθμός του μαθήματος στο πρόγραμμα, που είναι ενιαίος για κάθε κύριο τομέα μαθημάτων):

Κωδικός αριθμός	Μαθήματα	Άκαδημαϊκές μονάδες (στάθμιση)
(401)	Άρχές Όργανώσεως και Διοικήσεως	4
(402)	Διοικητικό Δίκαιο I	4
(403)	Διοικητικό Δίκαιο II	3
(404)	Άλληλογραφία Διοικητικών Όπηρεσιών	2
(405)	Όστορία τής Δημόσιας Διοικήσεως	1

Ό καθορισμός τών άκαδημαϊκών μονάδων άνά μάθημα δέν είναι θέμα ύποκειμενικής άντιλήψεως. Είναι θέμα άντικειμενικό και άντανακλά μιάν όρισμένη πολιτική, που άκολουθεί τό πρόγραμμα σπουδών. Ό έφαρμογή του συστήματος αυτού προύποθέτει βέβαια ότι ό σπουδαστής πρέπει νά συγκεντρώσει έναν όρισμένο αριθμό άκαδημαϊκών μονάδων στίς σπουδές του.

Όυστυχώς τό σύστημα αυτό δέν εφαρμόζεται άπό τά ύφιστάμενα προγράμματα σπουδών. Ό «ίσοπέδωση» τής σημασίας όλων τών μαθημάτων στά τρέχοντα προγράμματα σπουδών είναι ένα άπό τά βασικά μειονεκτήματά τους.

9. Άπό τήν άποψη ούσιαστικού περιεχομένου, ένα σύγχρονο πρόγραμμα σπουδών πρέπει νά δίνα περισσότερη έμφαση στην άνάπτυξη τής έρευνητικής μεθοδολογίας και του έρευνητικού προσανατολισμού τών νέων ανθρώπων και λιγότερη έμφαση στη μετάδοση καθαυτό έπιστημονικών γνώσεων. Δηλαδή τό σύγχρονο πρόγραμμα σπουδών πρέπει νά καλλιεργεί κυρίως τήν έρευνητική, έπιστημονική και δημιουργική προδιάθεση τών σπουδαστών και όχι τήν ικανότητά τους για συσσώρευση γνώσεων. Ό αρχή αυτή ικανοποιείται με τήν εισαγωγή (κυρίως στα άρχικά στάδια σπουδών) μαθημάτων βασικής έπιστημονικής μεθοδολογίας και δημιουργικού προβληματισμού, όπως είναι π.χ. ή Έπιστημονική Μέθοδος και Έρευνα, ή Λογική, τά Μαθηματικά, ή Στατιστική (συλλογή δεδομένων για τήν μέτρηση παρατηρήσεων, Έλεγχος a priori ύποθέσεων, διεξαγωγή δειγματοληπτικών έρευνών), ή Θεωρία τών Άποφάσεων, ή Έπιστήμη τής Όργανώσεως και Διοικήσεως κτλ.

10. Το πρόγραμμα σπουδών πρέπει επίσης νά καταρτίζεται με βάση όρισμένες χρονικές προδιαγραφές σχετικά με: (α) τό συνολικό χρόνο διδασκαλίας, (β) τήν έποχιακή κατανομή του χρόνου διδασκαλίας, (γ) τήν όρθολογική όργάνωση του χρόνου κατά έξάμηνα ή τρίμηνα κτλ. (και σε σχέση με τίς προτεραιότητες τής διδακτέας ύλης) και (δ) τήν έξυπηρέτηση τών άναγκών τών

σπουδαστών, δηλαδή κυρίως την **άποφυγή χασμάτων ή κενών ωρών** μεταξύ των διαφόρων ωρών διδασκαλίας (άρχη της συνεχείας του ωρολογίου προγράμματος).

Το θέμα αυτό είναι από τα σοβαρότερα, γιατί καθορίζει σε σημαντικό βαθμό τη δυνατότητα παρακολούθησης του προγράμματος σπουδών από τους σπουδαστές. Ο συνολικός χρόνος, που πρέπει να καλύπτει ένα πρόγραμμα σπουδών για το προπτυχιακό επίπεδο σπουδών, **δεν πρέπει να ξεπερνά τις 24 ώρες κατά εβδομάδα στις κοινωνικές επιστήμες και τις 30 ώρες κατά εβδομάδα στις εργαστηριακές επιστήμες**. Για τις μεταπτυχιακές σπουδές ο χρόνος αυτός πρέπει να μειωθεί κατά 30-40% περίπου, ώστε να δίνεται περισσότερος διαθέσιμος χρόνος στους σπουδαστές για άτομική μελέτη, για έρευνα και για τη συγγραφή της διατριβής.

Η μάθηση και η γενικότερη καλλιέργεια δεν είναι κατ' ανάγκη συνάρτηση του χρόνου διδασκαλίας και παρακολούθησης στις αίθουσες των Α.Ε.Ι. Γι' αυτό προγράμματα σπουδών (των Κοινωνικών Επιστημών), που προβλέπουν εβδομαδιαία παρακολούθηση 30-34 ώρες, τείνουν να έχουν αρνητικές επιδράσεις στο ενδιαφέρον και τη μάθηση των σπουδαστών.

11. Τα μαθήματα του προγράμματος σπουδών **πρέπει να κλιμακώνονται χρονικά** κατά ένα όρισμένο τρόπο φυσιολογικής προοδευτικής ανάλυσης από τα βασικά στα εξειδικευμένα μαθήματα. Είναι αυτονόητο ότι ο σπουδαστής πρέπει πρώτα να διδάσκεται τα βασικά μαθήματα επιστημονικής μεθοδολογίας του κλάδου του και κατόπιν τα εξειδικευμένα. Η γνώση διακρίνεται σε **βασική γνώση** (βασικές έννοιες, μεθοδολογία, πηγές κτλ.) και σε **εξειδικευμένη γνώση** (αναλυτική ανάπτυξη, έπεξήγηση δευτερευόντων θεμάτων κτλ.). Έτσι π.χ., επειδή ο σπουδαστής πρέπει πρώτα να διδάσκεται «Γενικές Αρχές Οικονομικής Πολιτικής» και κατόπιν τις επιμέρους περιπτώσεις οικονομικής πολιτικής, είναι άστοχο στο πρόγραμμα σπουδών να διδάσκεται στο Β' έτος σπουδών ή «Αγροτική και Βιομηχανική Πολιτική» και στο Γ' έτος «Αρχές Οικονομικής Πολιτικής».

Η λογική χρονική κλιμάκωση των διάφορων γνωστικών αντικειμένων στο πρόγραμμα σπουδών είναι ένα από τα δυσκολότερα προβλήματα. Η επιτυχημένη χρονική κλιμάκωση των γνωστικών αντικειμένων στο πρόγραμμα σπουδών είναι το «μυστικό» επιτυχίας του προγράμματος, γιατί εξασφαλίζει την άνετη παρακολούθηση των σπουδαστών στο «χτίσιμο» των γνώσεών τους (πρώτα τα «θεμέλια», κατόπιν η «οικοδομή» και η «στέγη», μετά οι «πόρτες» και τα «παράθυρα» κ.ο.κ.)

12. Τα σύγχρονα προγράμματα σπουδών **καταρτίζονται και εφαρμόζονται με την συμμετοχή όλων των ενδιαφερόμενων παραγόντων**. Η άρχη αυτή σπ-

μαίνει ότι ένα πρόγραμμα σπουδών δεν καταρτίζεται μόνο από τις πρυτανικές αρχές ή τους καθηγητές και το βοηθητικό διδακτικό προσωπικό, αλλά και από τους σπουδαστές και το διοικητικό προσωπικό (που γνωρίζει την επάρκεια χώρων κτλ.). Επίσης είναι σκόπιμο τα προγράμματα σπουδών να τα βλέπουν (με γνωμοδοτική αρμοδιότητα) και όρισμένοι εξωακαδημαϊκοί παράγοντες, όπως π.χ. ανώτερα στελέχη της διοικήσεως, συνδικαλιστικά στελέχη, επιχειρηματικοί φορείς, παιδαγωγοί και ειδικοί στα θέματα της παιδείας κ.ά. Η επικοινωνία και η συνεργασία στην κατάρτιση του προγράμματος σπουδών με φορείς, που έχουν στενή επαφή με την πραγματικότητα, δηλαδή γνωρίζουν τις πραγματικές ανάγκες της κοινωνίας, μπορεί να αποτελέσει τη βάση για γόνιμες προτάσεις αναμορφώσεως του προγράμματος.

5. Αναθεώρηση του προγράμματος σπουδών

Ένα πρόγραμμα σπουδών δεν είναι κάτι το μόνιμο και σταθερό. Οι απαιτήσεις της ζωής και η πρόοδος της επιστήμης επιβάλλουν αναπροσαρμογή. Ένα ρεαλιστικό και ζωντανό πρόγραμμα σπουδών πρέπει να παρακολουθεί και να εξυπηρετεί τις ανάγκες της ζωής και την πρόοδο της επιστήμης. Τα τελευταία χρόνια η επιστήμη αναπτύσσεται με ραγδαία άλματα και γι' αυτό τα προγράμματα σπουδών πρέπει να αναθεωρούνται τακτικά και να προσαρμόζονται στις νέες επιστημονικές και άλλες εξελίξεις. Η αδξηση του πληθυσμού, ή εισβολή νέων ιδεών, ή τεχνολογική πρόοδος και ο διευρυνόμενος κοινωνικός καταμερισμός των έργων επιβάλλουν την ανανέωση των αντικειμένων διδασκαλίας για την αντιμετώπιση των νέων προβλημάτων. Η πίεση που άσκησε ή αδξηση του πληθυσμού στο φυσικό περιβάλλον του ανθρώπου και η απειλή του από την τεχνική πρόοδο οδήγησαν στην δημιουργία ενός νέου επιστημονικού κλάδου, της «Επιστήμης του Περιβάλλοντος», που πρέπει να εισαχθεί στο νέο πρόγραμμα σπουδών μιας Σχολής Αρχιτεκτονικής και Πολεοδομίας. Επίσης, τα πολύπλοκα και πολυσύνθετα προβλήματα, που δημιουργούνται από την ανάπτυξη των αστικών κέντρων, απαιτούν την εισαγωγή του μαθήματος της «Διοικήσεως Αστικών Κέντρων» σ' ένα νέο πρόγραμμα σπουδών μιας Σχολής Δημοσίας Διοικήσεως.

Η αναθεώρηση των προγραμμάτων σπουδών είναι μια αναγκαία διαδικασία συντηρήσεως και έκσυγχρονισμού τους. Έτσι μόνο μπορεί να διατηρηθεί ή ζωντάνια τους, να προσελκύουν το ενδιαφέρον και να δικαιολογούν τον τελικό σκοπό τους, δηλ. την εξυπηρέτηση των πραγματικών αναγκών της κοινωνίας.

Η αναθεώρηση όμως των προγραμμάτων σπουδών έχει όρισμένα όρια. Δεν μπορεί να γίνεται κάθε μήνα ή κάθε εξάμηνο. Η συνεχής και σε σύντομα χρονικά διαστήματα αναθεώρηση των προγραμμάτων σπουδών δημιουργεί ά-

στάθεια και άβεβαιότητα, που έπηρεάζει άρνητικά τη λειτουργία της παιδείας. Γι' αυτό ή άναθεώρηση πρέπει να γίνεται με ιδιαίτερη προσοχή και όταν πράγματι υπάρχουν πραγματικά άντικειμενικά στοιχεία, που τη δικαιολογούν. Έτσι προτείνεται καταρχήν ή άναθεώρηση του προγράμματος σπουδών κάθε δύο άκαδημαϊκά έτη, έκτός από έκτακτες περιπτώσεις, όπου μπορεί να γίνει και μετά ένα άκαδημαϊκό έτος.

Γιά τη γενικότερη έπιμέλεια και την άναθεώρηση του προγράμματος σπουδών προτείνεται ή σύσταση **μόνιμης Έπιτροπής Προγράμματος Σπουδών**, ή όποία πρέπει να έχει διεπιστημονική και «διατμηματική» σύνθεση. Στην Έπιτροπή Προγράμματος Σπουδών είναι άναγκαίο να συμμετέχουν όχι μόνο εκπρόσωποι του διδακτικού προσωπικού (κύριου και βοηθητικού), αλλά και εκπρόσωποι τών σπουδαστών και του διοικητικού προσωπικού. Τέλος, το σχέδιο του Προγράμματος Σπουδών πρέπει να άποτελεί άντικείμενο άνοιχτής δημόσιας συζήτησης, ώστε να **έκφράζουν τις άπόψεις τους γι' αυτό και έξω-πανεπιστημιακοί παράγοντες.**

6. Προβλήματα έφαρμογής του προγράμματος σπουδών.

Τό δυσκολότερο στάδιο στην όλοκλήρωση ενός προγράμματος σπουδών είναι ή έφαρμογή του. Έπειδή τα πρότυπα τών άναπτυγμένων πανεπιστημιακών ίδρυμάτων του έξωτερικού μās προσφέρουν σχεδόν άριστα σχεδιασμένα προγράμματα σπουδών, τό κυριότερο πρόβλημα στη χώρα μας είναι ή έφαρμογή τών προγραμμάτων σπουδών.

Οί δυσκολίες στην έφαρμογή τών προγραμμάτων σπουδών προκύπτουν άπό ύποκειμενικούς και άντικειμενικούς παράγοντες. Προσωπικές αντίθεσεις μεταξύ του διδακτικού προσωπικού, θέματα γοήτρου και συμφέροντος (με τη στενή και πλατιά έννοια του όρου) και διαφορετικές παιδαγωγικές άντιλήψεις παρεμποδίζουν την καθιέρωση και την έφαρμογή τών σύγχρονων προγραμμάτων σπουδών. Οί δυσκολίες έπιτείνονται άπό τη φυσιολογική αλλά έντονη διαφορά άπόψεων μεταξύ της παλαιάς και της σύγχρονης γενεάς τών άκαδημαϊκών δασκάλων. Πολύ μεγαλύτερη σημασία έχουν όρισμένες άντικειμενικές δυσκολίες που άναφέρονται: α) στην έλλειψη μέσων και β) στην άδυναμία τών διοικητικών μηχανισμών μέσα στα Α.Ε.Ι. Η έλλειψη αίθουσών, σύγχρονων μέσων διδασκαλίας, βιβλιοθηκών, εργαστηρίων κτλ. άποτελούν σοβαρά «φυσικά έμπόδια» στην έφαρμογή τών σύγχρονων προγραμμάτων σπουδών.

Γιά τους λόγους αυτούς κατά τό σχεδιασμό και την κατάρτιση τών σύγχρονων προγραμμάτων σπουδών πρέπει να έχουμε ύπόψη τις δυσχέρειες έφαρμογής τους και να προνοούμε για την άντιμετώπισή τους. Ό έλεγχος της έφικτότητας ή του έφαρμόσιμου στα προγράμματα σπουδών είναι άπό τα κυριότερα προβλήματα ενός πανεπιστημιακού ίδρύματος.

7. Πρόγραμμα σπουδών και επαγγελματικός προσανατολισμός τών νέων.

α. Το κοινωνικό κόστος της κακής λειτουργίας του ύφιστάμενου συστήματος επαγγελματικού προσανατολισμού τών νέων.

Το πρόγραμμα σπουδών δέν είναι άντικείμενο προβολής μιās κενής ακαδημαϊκής τελειότητας. Το πρόγραμμα σπουδών γίνεται, για νά καταρτίζει τά επιστημονικά — επαγγελματικά στελέχη, πού χρειάζεται μιā κοινωνία, ώστε νά λύνει τά πολλά προβλήματά της. Ό σκοπός του προγράμματος σπουδών είναι νά προσφέρει στους νέους άνθρώπους τά κατάλληλα εφόδια, ώστε νά σταδιοδρομούν δημιουργικά στην κοινωνία. Η επίδιωξη αυτή στη συγκεκριμένη της μορφή εκφράζεται μέ τήν προσφορά μιās όρισμένης θεσμοθετημένης ή μη επαγγελματικής εξειδικεύσεως στους νέους άνθρώπους. Η τελική αποτελεσματικότητα ενός προγράμματος σπουδών δέν κρίνεται τόσο από τήν ακαδημαϊκή τελειότητά του, άλλα από τό κατά πόσο συλλαμβάνει τις πραγματικές ανάγκες τής κοινωνίας σέ επαγγελματικά-επιστημονικά στελέχη και κατά πόσο συμβάλλει στη δημιουργία αυτών τών στελεχών.

Ίσως τό σοβαρότερο πρόβλημα, πού αντιμετώπιζουν οι πτυχιούχοι τών Α.Ε.Ι., είναι τό πρόβλημα του επαγγελματικού τους προσανατολισμού, δηλαδή έπιλογής μιās δημιουργικής (για τους ίδιους και για τήν κοινωνία) άπασχολήσεως, πού θα άνταποκρίνεται στις προδιαθέσεις και τις προτιμήσεις τους και θα είναι άμέσως προσιτή, προσφέροντάς τους ίκανοποιητικό εισόδημα, εξασφάλιση και τήν προοπτική μιās καλύτερης εξέλιξεως (σταδιοδρομίας) στο μέλλον.

Οι άπόφοιτοι τών Α.Ε.Ι. χωρίζονται σέ τρεις κύριες κατηγορίες: α) σ' αυτούς πού έχουν άμεση «νομική-κοινωνική» κατοχύρωση του τίτλου σπουδών τους, πού τους εξασφαλίζει μιā σχετικά άνετη επαγγελματική σταδιοδρομία (π.χ. πολιτικοί μηχανικοί), β) σ' αυτούς πού έχουν εξασφαλισμένη σταδιοδρομία στο δημόσιο τομέα (π.χ. καθηγητές φιλολογίας) και γ) σ' αυτούς πού δέν έχουν καμιā «νομική-κοινωνική» κατοχύρωση (π.χ. πτυχιούχοι τής Γεωπονικής και τής Παντείου Σχολής).

Σχεδόν όλοι οι άπόφοιτοι τών Α.Ε.Ι. δέν είναι ευχαριστημένοι από τό ύφιστάμενο σύστημα επαγγελματικού προσανατολισμού, άλλα και αυτοί πού έχουν κάποια κατοχύρωση. Είναι αλήθεια ότι, ένώ ή χώρα έχει μεγάλες και έπείγουσες ανάγκες σέ πολλούς τομείς (π.χ. σέ διοικητικά στελέχη, στελέχη τοπικής ανάπτυξεως), τό σύστημα προσφοράς επαγγελματικών στελεχών και ό τρόπος κατανομής ή διοχετεύσεώς τους στην έξυπνότητα αυτών τών αναγκών δέν λειτουργεί αποτελεσματικά. Νά μερικά από τά μειονεκτήματα του ύφισταμένου συστήματος για τους νέους: α) άπώλεια 2-3 έτών για τήν έξεύρεση έργασίας, β) άπώλεια άντίστοιχου εισοδήματος, γ) κίνδυνος έκτροπής σέ μη δημιουργικές άπασχολήσεις εξαιτίας τής άπογνώσεώς τους, δ) ψυχολογική

κατάπτωση από την αναζήτηση εργασίας. Όλα αυτά σημαίνουν πώς το κοινωνικό κόστος από τη μη αποτελεσματική λειτουργία του συστήματος επαγγελματικού προσανατολισμού είναι πολύ υψηλό. Η κοινωνία μας έχει μεγάλες απώλειες ωφελειών από τη μη αξιοποίηση του πλούσιου δυναμικού κοινωνικού πόρου που διαθέτει, της εργασίας υψηλής στάθμης και μεγάλης παραγωγικότητας των νέων ανθρώπων. Έτσι π.χ., αν κατά μία χονδρική εκτίμηση υποθέσουμε ότι 10.000 νέοι ανώτατων και ανώτερων σχολών παραμένουν κάθε χρόνο χωρίς απασχόληση ή υποαπασχολούνται σε παρασιτικές εργασίες, και αν η μέση παραγωγικότητα του πλήρως απασχολούμενου νέου ατόμου στη χώρα μας είναι 250.000 δρχ. το χρόνο, τότε η άμεση απώλεια κοινωνικής παραγωγής (δηλαδή το άμεσο κοινωνικό κόστος) από τη μη αποτελεσματική λειτουργία του υφιστάμενου συστήματος επαγγελματικού προσανατολισμού υπολογίζεται σε 2,5 δισ. δρχ. το χρόνο.

Στη γειτονική Βουλγαρία οι νέοι, μόλις αποφοιτήσουν από μια πανεπιστημιακή ή άλλη ανώτατη Σχολή παίρνουν ένα μήνα άδεια με αποδοχές και μετά τη λήξη της άδειας τους πηγαίνουν άμέσως στην ύπηρεσία που έχουν διαλέξει ύστερα από σχετική δήλωση επιλογής στη Σχολή που τελείωσαν και ανάλογα με τα προσόντα τους και τις ανάγκες της χώρας.

β. Ίδρυση Γραφείου ή Όργανισμου Έπαγγελματικού Προσανατολισμού του Έπιστημονικού Δυναμικού.

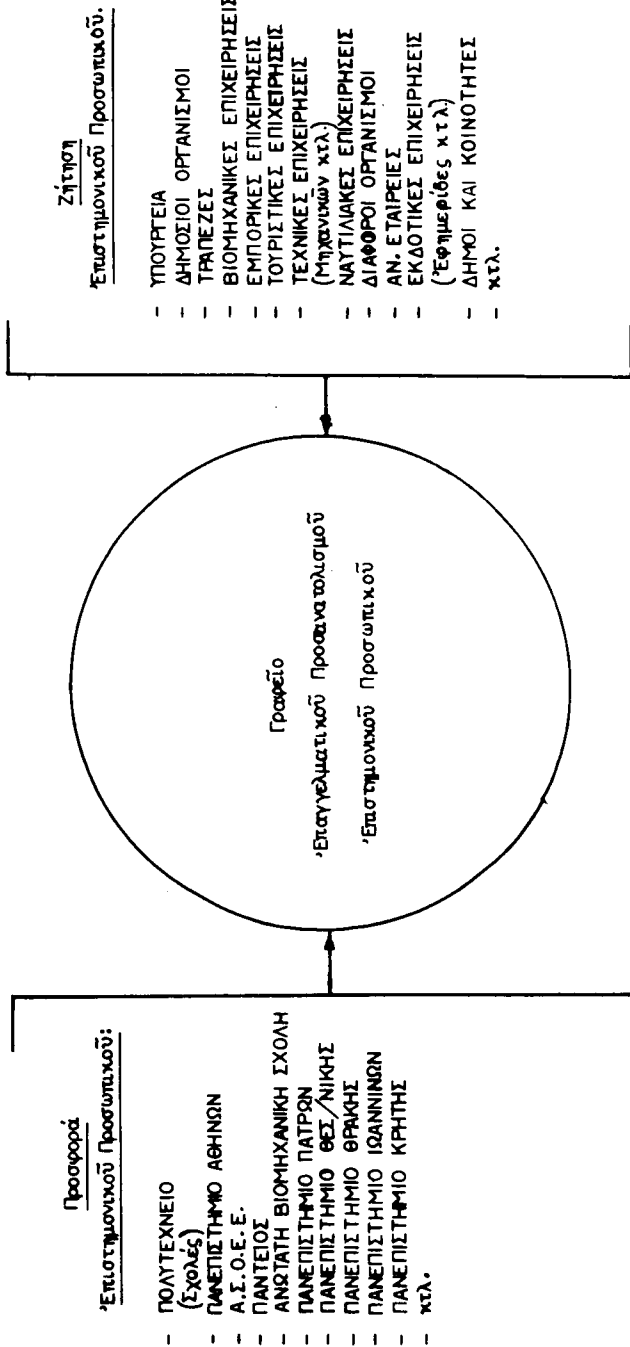
Για να αντιμετωπίσουμε το σοβαρό πρόβλημα του επαγγελματικού προσανατολισμού των αποφοίτων των Α.Ε.Ι. και των άλλων σχολών ανώτερης παιδείας, προτείνουμε την ίδρυση ενός Γραφείου (ή Όργανισμου) Έπαγγελματικού Προσανατολισμού του Έπιστημονικού Προσωπικού (ΓΕΠΕ) με περιφερειακά τμήματα που θα έχει τις εξής δύο βασικές αρμοδιότητες (βλ. διάγραμμα 3):

α) Θα συγκεντρώνει, πριν από τη λήξη κάθε ακαδημαϊκού έτους, τις αιτήσεις-δηλώσεις επιλογής όλων των αποφοίτων σπουδαστών των Α.Ε.Ι. και των άλλων σχολών ανώτερης μορφώσεως, που θέλουν να εργαστούν σε διάφορες απασχολήσεις. Όλοι οι πτυχιούχοι, που επιθυμούν να εργαστούν, θα συμπληρώσουν μίαν αίτηση-δήλωση επιλογής εργασίας (ειδικό δελτίο προσφοράς εργασίας με 3-6 επιλογές για το **είδος**, τον **τόπο**, τη **διάρκεια**, την **άμοιβη** και τους **άλλους δρους**), που θα καταθέτουν στο Γραφείο Έπαγγελματικού Προσανατολισμού μαζί με όλα τα σχετικά βιογραφικά τους στοιχεία (άπογραφή προσφοράς ειδικοτήτων και στελεχών).

β) Θα έρχεται σε ύποχρεωτική ή διερευνητική επικοινωνία με **όλες** τις δημόσιες ύπηρεσίες, τις τράπεζες, τους οργανισμούς, τις μεγάλες ή μεσαίες επιχειρήσεις κτλ., που ζητούν στελέχη και προσωπικό με **ορισμένα** προσόντα

Γραφείο Επαγγελματικού Προσανατολισμού

των πετυχιούχων τῶν ἀνωτέρων καί ἀνωτέρων σχολῶν

(man specification) και αφού θα προσδιορίζουν σε ειδικό έντυπο τη συγκεκριμένη περιγραφή καθηκόντων (job description) του προσωπικού που χρειάζονται. Όλοι οι φορείς της χώρας μας, που θέλουν ανώτερο προσωπικό και στελέχη, θα προσφεύγουν στο Γραφείο Έπαγγελματικού Προσανατολισμού συμπληρώνοντας σχετικό απλό έντυπο (άπογραφή ευκαιριών άπασχολήσεως).

Το Γραφείο Έπαγγελματικού Προσανατολισμού θα λειτουργεί όχι μόνο ως φορέας άμεσης προώθησης των άποφοίτων στις διάφορες ευκαιρίες άπασχολήσεως, αλλά και ως φορέας έρευνας και δημιουργίας νέων ευκαιριών άπασχολήσεως, για τις όποιες θα φροντίζει να κατοχυρωθούν νομικά και ούσιαστικά. Σήμερα κανείς φορέας στη χώρα μας δεν έχει αυτή τη σοβαρή για την κοινωνία μας άρμοδιότητα: την έρευνα και την προώθηση της νομικής κατοχυρώσεως νέων ευκαιριών άπασχολήσεως, που εμφανίζονται σε πολλούς τομείς της έθνικής μας ζωής. Και μόνο ή άποστολή αυτή δικαιολογεί τη δημιουργία του Γραφείου, που προτείνεται.

Για να λειτουργήσει άποτελεσματικά το ΓΕΠΕ, πρέπει να εξασφαλιστεί νομοθετική και κοινωνική κατοχύρωση των πτυχίων πολλών άποφοίτων των ανώτερων και ανώτατων σχολών και να δημιουργηθούν με νόμο πολλές θέσεις νέων ειδικοτήτων (κοινωνικοί λειτουργοί, στελέχη πολιτιστικών θεμάτων, στελέχη προστασίας του περιβάλλοντος, καθηγητές πολιτικής άγωγής κτλ.), που έχει άνάγκη ή κοινωνία μας¹

Το Γραφείο Έπαγγελματικού Προσανατολισμού του Έπιστημονικού Προσωπικού προτείνεται να είναι αυτοδιοικούμενος όργανισμός δημόσιου δικαίου με διοικητική ευελιξία, έπαρκή μέσα (π.χ. συνεχής λειτουργία Telex) και στελέχωση, ώστε να έξυπηρετεί τους σκοπούς του. Δεν θα ήταν άστοχο, κάθε Α.Ε.Ι. ή ανώτερη σχολή να έχουν δικό τους εκπρόσωπο στο Γραφείο αυτό.

Η ίδρυση, ή έγκατάσταση και ή λειτουργία του Γραφείου Έπαγγελματικού Προσανατολισμού του Έπιστημονικού Προσωπικού πρέπει να γίνει δστερα από ιδιαίτερη μελέτη.

Είναι άυτονόητο ότι ή νομική κατοχύρωση των νέων και των ύφιστάμενων ευκαιριών άπασχολήσεως δεν σημαίνει την κατάργηση των διαδικασιών έπιλογής των ύποψηφίων σχολών με γνώμονα τά αξιολογικά κριτήρια. Τά προγράμματα σπουδών των διάφορων σχολών θα άποκτήσουν μεγαλύτερη αίγλη, γιατί με τό περιεχόμενο και την ποιότητά τους θα δίνουν τις δυνατότητες στους νέους και τις νέες για άνετο έπαγγελματικό προσανατολισμό.

Οί νέοι και οί νέες, που ζητούν άπασχόληση, έπιδιώκουν δύο ειδών «ικανοποιήσεις»:

1/ Βλ. Σ. Μ. Θεοφανίδη, «Σχέδιον νόμου περί συστάσεως νέων έπιστημονικο-έπαγγελματικών κλάδων εις τās δημόσιας ύπηρεσίας, νομικά πρόσωπα δημόσιου δικαίου και ιδιωτικού, ως και τās δημόσιας και ιδιωτικής έπιχειρήσεις», Σεπτέμβριος 1975. (Πολυγραφημένον).

α) την «ικανοποίηση από την εργασία» (job satisfaction), δηλ. να βροῦν μιάν άπασχόληση πού νά άνταποκρίνεται στήν κλίση καί τούς δραματισμούς τους, καί

β) την «ικανοποίηση από την άμοιβή» (income satisfaction), δηλ. ή εργασία, πού θά βροῦν, νά τους ίκανοποιεί καί από άποψη άμοιβής.

Καί οί δύο αυτές «ικανοποιήσεις» έχουν άμεση σχέση μέ τίς σπουδές πού κάνουν οί νέοι καί οί νέες καί την επίδοσή τους στίς σπουδές αυτές. Ένα σωστό πρόγραμμα σπουδών διευρύνει τίς δυνατότητες τών νέων νά δημιουργήσουν ένα καλύτερο μέλλον γιά τούς έαυτούς τους καί την κοινωνία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Έλληνική

Άνδρόνικος Μ. «Παιδεία καί ύπνοπαιδεία». Ίκαρος, 1976.

Γέρος Θ. «Τό εκπαιδευτικό μας πρόβλημα. Άπόψεις», Κέδρος 1975.

Γεωργούλης Κ. «Η μελέτη τών άνθρωπιστικών γραμμάτων». Έκδ. Άλεξίου 1938.

Δελμούζος Α. «Τό πρόβλημα τής Φιλοσοφικής Σχολής». Ό Γλάρος Α.Ε., 1944.

• «Δημοτικισμός καί παιδεία», Έλληνοευρωπαϊκή Ένωση Νέων, Άθήνα, 1971.

Δρεττάκης Μ. «Οί σχολές κοινωνικών, οικονομικών καί πολιτικών έπιστημών στην έλληνική άνωτάτη εκπαίδευση», Έκδ. Παπαζήση, 1977.

Έμμανουήλ Φ. Δ. «Τό σύστημα τής Άνωτάτης Παιδείας τής Έλλάδος καί τό «Άττικόν Πανεπιστήμιον», ΚΕΠΕ, Ίανουάριος 1975.

Έταιρεία Μελέτης Έλληνικών Προβλημάτων, «Θέματα Παιδείας» (Στόν τόμο συνεργάζονται: Κ. Άλαβάνος, Ε. Γιωτοπούλου-Σισιλιάνου, Ε. Δηράρη, Γ. Κουμάντος, Ι. Στ. Πεσμαζόγλου καί Δ. Φατούρος), Κέδρος 1972.

Θεοφανίδης Σ. «Ό ρόλος του πανεπιστημίου στην εποχή μας». Περιοδ. «Εύθύνη», Μάιος 1973.

Καράγιωργας Δ. Π. «Τό πανεπιστήμιο σήμερα». Έρευνα του περιοδ. «Η Συνέχεια», Νο. 8, Οκτώβριος 1973, σσ. 362-63.

Καραθεοδωρής Κ. «Η άναδιοργάνωση του Πανεπιστημίου Άθηνών», Έθν. Τυπογραφείον 1930.

Κουμάντος Γ. «Άνωτάτη παιδεία. Διαπιστώσεις καί προοπτικές». Έλληνοευρωπαϊκή Κίνηση Νέων, Δημοσιεύσεις Έπιμορφωτικού χαρακτήρα Ι, Άθήνα 1970.

Παπανούτσος Π. Ε. «Η παιδεία. Τό μεγάλο μας πρόβλημα». Έκδ. «Δωδώνη» 1976.

Τατάκης Β. Ν. «Φιλοσοφικά μελετήματα», Έκδ. Έρμης, 1972.

Τσουκαλάς Κ. «Έξάρτηση καί άναπαραγωγή. Ό κοινωνικός ρόλος τών εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Έλλάδα (1830-1922), Μέρος δεύτερο, Κεφάλαιο τρίτο (Ό προσανατολισμός του σχολικού προγράμματος» σσ. 552-567), Ίστορική Βιβλιοθήκη «Θεμέλιο», 1977.

Ύπουργείο Παιδείας (Όμάδα Έργασίας του Πανεπιστημίου Κρήτης). «Σχέδιο οργανικού νόμου του Πανεπιστημίου Κρήτης, 1976.

Β. Ξένη

- Sir Eric Ashby, «Community of Universities», Cambridge University Press, 1963.
- Bowra C. M., «Memories», Weidenfeld & Nicholson, 1966
- Butterfield H., «The University and Education To-day», Routledge & Kegan Paul, 1962.
- Foster Watson, «The Beginnings of the Teaching of Modern Subjects in England», Rittman, 1909.
- Green V. H. H., «The Universities» Pelican 1969.
- Kerr C., «The Uses of the University», Harvard University Press 1963.
- Lawson F. H., «The Oxford Law School, 1850-1965», Oxford University Press, ¹⁹⁶⁸.
- Marris P. «The Experience of Higher Education», Routledge & Kegan Paul, 1964.
- Martin D. (ed.) «Anarchy and Culture, The Problem of the Contemporary University», Routledge & Kegan Paul, 1969.
- Moderly Walter, «The Crisis in the University», S. C. M. Press, 1942.
- Moore W. G., «The Tutorial System and its Future», Pergamon Press, 1968.
- W. R. Niblett, Ed. «The Expanding University», Faber, 1962.
- Robbins Lord, «The University in the Modern World», MacMillan, 1966.
- Tillyard E. M. W. «The Muse Unchained. An Intimate Account of the Revolution in English Studies at Cambridge, Bowes & Bowes, 1958.
- Zweing F. «The Student in the Age of Anxiety», Heinemann, 1963.